

boundaries of pain: A story-poem; Son of the Earth: A novel; Stories / R. Fedoriv, Introduction; S.P. Pinchuk, Comp., preface and preparation of texts. Kyiv, pp. 41–127. [in Ukrainian].

14. Turianskyi, O.V. Poza mezhamy bolii: Povist-poema; Syn zemli: Roman; Opovidannia [Son of the Earth: A novel. Beyond the boundaries of pain: A story-poem; Son of the Earth: A novel; Stories (R. Fedoriv, Introduction; S.P. Pinchuk, Comp., Preface and Preparation of Texts)]. Kyiv, 1989. pp. 129–318. [in Ukrainian].

15. Turianskyi, O.V. (2015). Duma pralysu [Ballad of the Primeval Forest]. Beyond the Boundaries of Pain: A Story-Poem; Son of the Earth: A Novel; Stories / R. Fedoriv, Introduction; S.P. Pinchuk, Comp., Preface and Preparation of Texts. Kyiv, pp. 42–43. [in Ukrainian].

16. Turianskyi, O.V. (1989). Kartyna z bezodni. Poza mezhamy bolii: Povist-poema; Syn zemli: Roman; Opovidannia

[Picture from the Abyss. Beyond the Boundaries of Pain: A Story-Poem; Son of the Earth: A Novel; Stories]. R. Fedoriv, Introduction; S.P. Pinchuk, Comp., Preface and Preparation of Texts. Kyiv, pp. 42–43. [in Ukrainian].

17. Turianskyi, O.V. (1927). Raby [Slaves]. 336 p. [in Ukrainian].

18. Fedoriv, R. (1989). Povernennia Osypa Turianskoho [The Return of Osyp Turianskyi]. Beyond the Boundaries of Pain: A Story-Poem; Son of the Earth: A Novel; Stories. Kyiv, pp. 5–16. [in Ukrainian].

19. Franko, I. (1986). Odvertyi lyst do Halytskoi ukrain-skoi molodezhi [An Open Letter to the Galician Ukrainian Youth]. *Collected works in fifty volumes*. Vol. 45, Kyiv, pp. 401–409. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.03.2025

УДК 373.2.015.31-053.4:502:159.9.018.4

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.331702>

Вікторія Іванова, доктор педагогічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри дошкільної та спеціальної освіти
Мукачівського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3954-9407>

ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

У статті здійснено дефінітивний аналіз та виокремлено шляхи формування екологічно безпечної поведінки дітей дошкільного віку в природному довкіллі. Зауважено, що це питання є актуальним з огляду на гострі виклики сьогодення, екологічні проблеми та вимоги модернізованої дошкільної освіти. Екологічну освіту визнано одним із актуальних напрямів освітньої діяльності у закладі дошкільної освіти. На основі аналізу відповідних праць, екологічно безпечна поведінка дітей дошкільного віку в природному довкіллі трактується як сукупність дій та вчинків, спрямованих на збереження і захист природного довкілля, усвідомлення взаємозв'язку людини і природи, а також формування відповідального ставлення до навколишнього світу. Визначено найбільш ефективні шляхи її формування.

Ключові слова: діти дошкільного віку; екологічне виховання; екологічна культура; природне довкілля; безпечна поведінка; екологічно безпечна поведінка; екологічна свідомість; природничо-екологічна компетентність.

Лит. 10.

Viktoriia Ivanova, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Acting Head of the Preschool and Special Education Department,
Mukachevo State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3954-9407>

ECOLOGICALLY SAFE BEHAVIOR OF PRESCHOOL-AGE CHILDREN IN THE NATURAL ENVIRONMENT: DEFINITIONAL ANALYSIS AND WAYS OF FORMATION

The author of the article has carried out a definitional analysis and highlighted the ways of forming ecologically safe behavior of preschool children in the natural environment. It has been noted that the issue of forming ecologically safe behavior in preschool children in the natural environment is relevant in view of the acute challenges of today, environmental problems and the requirements of modernized preschool education. The formation of ecologically safe behavior in preschool children has been called an important step towards preserving our planet for future generations. Environmental education has been recognized as one of the most relevant areas of educational activity in preschool education. The article presents the interpretation of the concepts of “safe behavior”, “environmental awareness”, “environmental culture”, “environmental behavior” by national scientists and their consideration with regard to the specifics of preschool age. Based on the analysis of relevant works, environmentally safe behavior of preschool children in the natural environment has been defined as a set of actions and deeds aimed at preserving and protecting the natural environment, realizing the relationship between man and nature, and forming a responsible attitude towards the world around them. The author has emphasized that this is a specific set of actions and rules aimed at forming in children a careful attitude to nature and awareness of the need to preserve it. The following ways of its formation have been recognized as effective: personal example of an adult; systematic, purposeful work on familiarizing children with nature (in the classroom and everyday life); creation of ecological space both at home and in

preschool education; environmentally oriented practical activities (familiarizing children with simple environmental rules, involvement in simple environmental actions: watering plants, cleaning the territory, feeding birds, etc. The author has emphasized that this is a specific set of actions and rules aimed at forming in children a careful attitude to nature and awareness of the need to preserve it. The following ways of its formation have been recognized as effective: personal example of an adult; systematic, purposeful work on familiarizing children with nature (in the classroom and everyday life); creation of ecological space both at home and in preschool education; environmentally oriented practical activities (familiarizing children with simple environmental rules, involvement in simple environmental actions: watering plants, cleaning the territory, feeding birds, etc.

Keywords: children of preschool age; ecological education; ecological culture; natural environment; safety; safe behavior; environmentally safe behavior; ecological awareness; nature and ecological competence.

Постановка проблеми. Основи світогляду особистості, як стверджують науковці, закладаються у дошкільному дитинстві, тому ознайомлення дітей з природою та виховання відповідального ставлення до неї саме в дошкільному віці має величезне значення і є невід'ємною складовою освітнього процесу в закладах дошкільної освіти [2, 4]. Погоджуємося з С. Іванчук щодо відповідальності системи освіти за формування екологічно-ціннісного ставлення до світу, визначення світоглядно-моральної позиції кожного в цьому світі, що, зі свого боку, роблять ще більш актуальними проблему вибору стратегії і тактики екологічної освіти та виховання дітей, розуміння сутності глибинних змін у невинному русі від організації природоохоронної діяльності до природо-доцільної, починаючи з дошкільного віку [3, 74]. Відповідно, постає питання формування екологічно безпечної поведінки у дітей дошкільного віку в природному довкіллі, яке є актуальним з огляду на гострі виклики сьогодення, екологічні проблеми та вимоги модернізованої дошкільної освіти. Назагал формування екологічно безпечної поведінки у дітей дошкільного віку – це важливий крок до збереження нашої планети для майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання екологічної освіти та виховання дітей дошкільного віку на часі і потребують постійної уваги з боку науковців і практиків. Вагомими для нашого дослідження є праці Г. Беленької, О. Іщенко, Н. Лисенко, В. Маршицької, Т. Науменко, О. Половіної, В. Розгон, І. Трубник, Н. Яришевої та ін., в яких акцентована необхідність набуття дітьми знань про природне довкілля, виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи, мотивації до природоохоронної діяльності тощо. Феномен екологічної культури дітей розкрито у наукових студіях Н. Горобахи, З. Плохій, Д. Савицької та ін. Вагомість формування у дошкільнят природничо-екологічної компетентності доводять Л. Гаращенко, О. Половіна, О. Попович та ін.

Мета статті – здійснити дефінітивний аналіз та визначити шляхи формування екологічно безпечної поведінки у дітей дошкільного віку в природному довкіллі.

Виклад основного матеріалу. Одним із актуальних напрямів освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти виступає екологічна освіта, яка,

згідно із позицією В. Розгон, є “значно вагомішим порівняно з іншими чинником формування життєвих компетенцій, адже, маючи інтегративний зміст, саме він уже змалку формує стиль життя дитини, впливаючи в різний спосіб на стиль життя її сім’ї або ж цілої родини” [5, 96]. Погоджуємося, що “вбираючи у себе унаслідок цілеспрямованого педагогічного впливу екологічний потенціал засвоєваних уявлень, понять, умінь і навичок та ін., дитина пізнає цілком інші способи співіснування із природою на засадах гуманного ставлення до всіх її проявів, вибудовуючи гармонійні стосунки, закладаючи підвалини екологічної культури” [5, 96].

Дефінітивний аналіз досліджуваного поняття потребує характеристики таких понять, як “безпечна поведінка”, “екологічна свідомість”, “екологічна культура”, “екологічна поведінка” та розгляду їх з урахуванням специфіки дошкільного віку.

Солідарні з М. Костюк, що в умовах суцільної глобалізації, урбанізації, мультикультуризму, політичного антагонізму, кризових економічних явищ, екологічних небезпек та інших чинників, питання про формування особистості безпечного типу поведінки є життєво необхідним. Авторка наполягає на актуальності цього питання у контексті переходу нашої країни до сталого розвитку, що визначає цілісну систему поглядів на збалансованість гуманістичного, соціального, економічного й екологічного розвитку України [4, 269]. Відповідно до видів загрози, авторка розрізняє сім категорій безпеки, серед яких – екологічна – поєднання проблем руйнування локальних і глобальних екосистем, забруднення навколишнього середовища [4, 271]. М. Костюк переконана, що концептуально безпека життя людини зумовлюється чинниками, серед яких: стан навколишнього середовища (довкілля, побут, транспорт, виробництво, соціальні відносини); державні системи підтримки безпеки людини (охорона здоров’я, пожежна охорона, цивільна оборона, органи правопорядку, охорона праці); індивідуальна захищеність особи (психофізіологічний стан, знання та вміння, індивідуальні засоби захисту) [4, 271]. Відповідно, безпечною поведінкою авторка вважає “сукупність вчинків, які характеризують загальне ставлення людини до власної безпеки, життя і здоров’я, до безпеки, життя і здоров’я оточуючих, екологічно безпечного природного середовища” [4, 272]. Вагомими для нашого дослідження є реко-

мендації “озброїти молоду людину ґрунтовними, вичерпними, зрозумілими знаннями про всі небезпеки, які можуть чекати її, виробити в неї культуру думок, що допоможе сформувати в ній саме ті якості, які притаманні людині безпечного типу поведінки, а саме: пошукова активність, колективістська мотивація, усвідомлення єдності всього живого, розуміння свого місця в суспільстві, колективі, родині, почуття впевненості у власних силах для вирішення проблем, навички гармонійного спілкування, прагнення допомагати іншим людям, готовність до співпереживання та ін.” [4, 274].

Слушними є також рекомендації Н. Семенюк шукати засоби врегулювання кризової ситуації у відносинах суспільства і природи в самих причинах її виникнення. Учена зауважує, що “особливості людської діяльності породжують сучасну кризу у взаємовідносинах суспільства та природи, і вони ж створюють головні передумови для уникнення глобальної екологічної катастрофи. Людська діяльність має свідомий, доцільний характер, і її особливості, значною мірою, зумовлені специфічними рисами свідомості” [7]. Погоджуємося з авторкою, що “пізнання природи людиною завжди виступало одним із найважливіших засобів її активного перетворення відповідно до багатоманітних практичних потреб самої людини. Екологічний аспект свідомості повинен був якоюсь мірою відразу виконувати протилежну функцію – обмежити втручання людини в природні процеси рамками екологічно допустимих на даному етапі історичного розвитку умов” [7]. Слушною видається позиція Н. Семенюк щодо вагомості становлення екологічної свідомості, яка “виражає зацікавленість суспільства в збереженні та розгортанні природного світу у всій його різноманітності, в узгодженні соціальних потреб з можливостями природи, сприяє подоланню утилітарно – прагматичного ставлення до природного середовища, зняттю традиційних антропоцентристських світоглядних установок, подоланню, врешті-решт, глобальної екологічної кризи” [7].

Як частину “загальнолюдської культури, система соціальних відносин, суспільних та індивідуальних морально-етичних норм, поглядів, настанов та цінностей, що стосуються взаємин людини та природи; гармонія співіснування людського суспільства та навколишнього природного середовища; цілісний коадаптивний механізм людини і природи, що реалізується через ставлення людського суспільства до навколишнього природного середовища та екологічних проблем у цілому” трактує екологічну культуру І. Артем'єва [1]. Авторка наголошує, що це “усталені погляди дбайливого ставлення до навколишнього середовища, що відображаються в свідомості та діях кожного члена суспільства” [1]. Поділяємо її думку щодо нагального завдання, яке постає перед сучасним су-

спільством, – формування екологічної культури в усіх членів суспільства, і, що особливо важливо, в молоді. Учена пояснює це тим, що основи екологічної культури закладаються в сфері екологічної освіти як безперервному процесі навчання, що спрямоване на засвоєння систематизованих знань про навколишнє природне середовище, набуття вмінь, навичок природоохоронної діяльності, формування екологічної спрямованості свідомості [1].

Натомість Н. Семенюк визначає термін “екологічна культура” як “тип життєдіяльності людини, що успадковується, та її взаємовідносин з навколишнім середовищем, що сприяють здоровому способу життя, стійкому соціально – економічному розвитку, екологічній безпеці країни і кожної людини” [7]. Відповідно враховуємо, що екологічна культура є “засобом самоорганізації сутнісних сил людини в умовах конкретного природного середовища; виражає міру освоєння суб'єктом природо-перетворюючої діяльності, відповідності соціального і природного як складових єдиної системи; сприяє також гармонізації взаємовідносин суспільства та природи і формуванню нового типу особистості – людини епохи ноосфери” [7]. Засадничим принципом екологічної культури дослідниця називає відповідність соціального та природного в рамках єдиної системи і зазначає, що “встановлення цієї відповідності у всіх сферах суспільного життя сприяє, з одного боку, його екологізації, а з іншого – гармонізації самої суспільної системи” [7].

Як наголошує Н. Шевченко, формування екологічної культури особистості виступає результатом цілеспрямованого процесу виховання дитини засобами природи, що є взаємодетермінованим успішністю розвитку людини і всього суспільства в гармонійній єдності з природним середовищем. Це, на думку авторки, зумовлюється тим, що “процес формування культури людини в цілому фактично має комплексний характер, екологічна ж культура може бути визначена як інтегративна характеристика людини, опредмечена в діяльності, на основі якої суб'єкт природокористування виробляє стратегію і тактику взаємодії з природою” [9, 185]. У своєму дослідженні Н. Шевченко приходить до висновку, що екологічна культура виражає міру освоєння людиною природо-перетворювальної діяльності, формування екологічної культури особистості сприяє гармонізації взаємовідносин суспільства і природного світу. Погоджуємося, що “вирішення цього складного завдання неможливе поза межами екологічного виховання дітей, починаючи з раннього віку, що забезпечує формування в особистості свідомого сприйняття навколишнього світу, почуття особистої відповідальності за стан природного середовища, впевненості в необхідності дбайливого ставлення до природи, розумного використання її багатств” [9, 187].

У навчальному посібнику “Основи соціальної екології” екологічна культура порівнюється із так званим своєрідним “кодексом поведінки”, який лежить в основі екологічної діяльності та екологічної поведінки, включає в себе культурні традиції, життєвий досвід, моральні почуття та моральну оцінку ставлення людини до оточуючого природного світу [6].

Доцільно зазначити, що вітчизняні науковці, досліджуючи екологічну освіту і виховання дошкільників, поряд з поняттям “екологічно безпечна поведінка” використовують дефініції “екологічно мотивована поведінка”, “екологічно доцільна поведінка”, “екологічно доцільна діяльність” та ін.

Так, на основі аналізу психолого-педагогічних понять І. Трубник трактує екологічно мотивовану поведінку як “систему дій і вчинків людини, зумовлену: усвідомленням моральних норм поведінки в природному довкіллі; ціннісним ставленням до природи; пізнавальними, естетичними потребами у сфері природи; самоконтролем та адекватною самооцінкою” [8, 31]. Відповідно до специфіки дошкільного дитинства, під екологічно мотивованою поведінкою авторка розуміє “дії й учинки стосовно природи, у яких дитина дошкільного віку керується власними екологічними уявленнями, знаннями норм і правил поведінки в природі, гуманним ставленням та екологічними мотивами” [8, 32]. При цьому зовнішніми проявами екологічних мотивів названо: самостійні спостереження й досліди, розпитування дорослих про природу, бажання поділитися враженнями про світ природи, передати їх у своїй діяльності (грі, малюванні), бажання спілкуватися з рослинами і тваринами, доглядати за ними, надавати дорослим посильну допомогу в охороні природи [8, 32]. Екологічно мотивована поведінка, зумовлена екологічною доцільністю та системою морально-етичних цінностей, є, на думку І. Трубник, показником результативності виховання екологічної культури дітей [8, 5].

Акцентовано увагу на тому, що екологічно мотивована поведінка старших дошкільників характеризується “наявністю: екологічних уявлень, розуміння взаємозв’язків у природі (на основі знань елементів аутоекології, демаекології, синекології, соціоекології); пізнавальних інтересів у сфері природи, що проявляються в запитаннях дитини про природу, у самостійних спостереженнях, пошуковій діяльності; проявів гуманного ставлення до природи, співчуття; готовності до самообмеження власних бажань у разі потреби; уміння передбачати результати власної поведінки у сфері природи, помічати й оцінювати негативну поведінку однолітків та інших людей; здатності до екологічно доцільних учинків” [8, 31]. Згідно із напрацюваннями І. Трубник, екологічно мотивована поведінка дітей старшого дошкільного віку формується на таких

підвалинах: доступні знання й уявлення про світ природи та місце людини в ньому; усвідомлення необхідності правильного поводження в довкіллі; переживання гуманних почуттів, співчуття до природи загалом і до живих істот зокрема [8, 32].

Екологічно доцільна поведінка – це “система соціально обумовлених, свідомо керованих дій і вчинків у сфері безпосередньої та опосередкованої взаємодії з довкіллям, що має на меті узгодження потреб суб’єкта з вимогами збалансованого розвитку суспільства” [10, 6]. Вона на думку Н. Пустовіт та співавторів, передбачає активні дії та вчинки, метою яких є збереження довкілля. Провідними мотивами виокремлено: збереження різних форм життя (біологічного різноманіття), зменшення витрат природних ресурсів у повсякденному споживанні, екологічно безпечний спосіб життя (наприклад, захист здоров’я від негативних впливів електроприладів), сприяння поліпшенню навколишнього середовища через регулювання споживання товарів та послуг (надання переваг громадському електро-транспорті або іншим екологічно безпечним його видам тощо) [10, 8].

Водночас В. Розгон вважає, що формування екологічно доцільної поведінки є вагомою складовою мети екологічного виховання, яку визначає як “формування екологічних знань про природу, природні явища, рослинний і тваринний світ; розвиток естетичних почуттів: любові, поваги, бережливого ставлення до світу природи, формування екологічної культури та свідомості; спонукання у дітях бажання доглядати за природою і тваринами, берегти і зберігати природні багатства, тобто формування екологічно доцільної поведінки” [5, 96].

Вагомою є думка Г. Беленької та співавторів, які стверджують, що “чим більше накопичено дитиною знань і уявлень про природу, тим яскравіше виявляється її пізнавальний інтерес і змінюється ставлення до природи від прагматичного до емоційно-ціннісного; небайдуже ставлення підвищує рівень пізнавальної активності й викликає потребу в набутті нових знань; емоційно-ціннісне ставлення, не втрачаючи емоційного забарвлення, поступово стає все більш усвідомленим, стабільним, міцним” [2, 18]. Отже, як переконують науковці, формування позитивного емоційного ставлення дитини до природи можливе лише за умови безпосереднього спілкування з природними об’єктами й базується на отриманні уявлень про них. Таке ставлення спричиняє виникнення інтересу й усвідомлення цінності, незвичайності, унікальності кожного з об’єктів природи [2, 19].

Цінною для нас є позиція, згідно з якою – первинні екологічні уявлення, сформовані в дітей, дають їм можливість передбачити наслідки здійснених ними конкретних дій у природі, що сприяє регуляції їхньої поведінки та діяльності в природі.

ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

ному довкіллі [2, 19]. Саме тому Г. Беленька та співавтори вважають, що екологічно доцільна діяльність – це “така діяльність людини в якій її дії не порушують екологічної рівноваги в природі й задовольняють потреби особистості без шкоди для навколишнього середовища” [2, 20]. Відповідно, “ціннісне ставлення, сформоване на основі екологічних знань, мотивує діяльність, що забезпечує існування людини і природи як рівнозначних цінностей. З розвитком емоційно-ціннісного ставлення до природи змінюється зміст мотивів діяльності; вчинки, складові поведінки в природі, характеризуються орієнтацією на стан живої істоти й меншою орієнтацією на задоволення власних інтересів і потреб, що є результатом сформованості в дошкільника усвідомлення важливості існування кожного компонента природи” [2, 20].

Висновки. Отже, враховуючи вищезазначене, вважаємо, що екологічно безпечна поведінка дітей дошкільного віку в природному довкіллі – це сукупність дій та вчинків, спрямованих на збереження і захист природного довкілля, усвідомлення взаємозв'язку між людиною та природою, а також формування відповідального ставлення до навколишнього світу. Це своєрідний комплекс дій та правил, спрямованих на формування у дітей дбайливого ставлення до природи й усвідомлення необхідності її збереження. Ефективними шляхами її формування, на наш погляд, є: особистий приклад дорослого; систематична, цілеспрямована робота з ознайомлення дітей з природою (на заняттях і у повсякденні); створення екологічного простору як у домашніх умовах, так і в закладі дошкільної освіти; екологічно спрямована практична діяльність (знайомство дітей з простими екологічними правилами, залучення до простих екологічних дій: поливання рослин, прибирання території, годування птахів тощо); ігрова діяльність природничо-екологічного спрямування; використання художньої літератури та ін. Перспективу подальших досліджень убачаємо у дослідженні педагогічних умов формування екологічно безпечної поведінки дітей раннього та дошкільного віку в природному довкіллі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артем'єва І.С. Формування екологічної культури майбутніх учителів як педагогічна проблема. *Інноваційна педагогіка*, 2024. Вип. 67. Том 1. С. 11–14.
2. Беленька Г.В., Науменко Т.С., Половіна О.В. Дошкільнятам про світ природи. Старший дошкільний вік: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку. Київ, 2013. 115 с.
3. Іванчук С.А. Сутність поняття екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 2020. Вип. 78. С. 74–77.
4. Костюк М. Формування особистості безпечної типу поведінки. *Zrównoważony rozwój – Debiut naukowy*

2011 /redakcja naukowa Teresa Jemczura, Henryk Kretek. Racibórz, 2012. С. 269–276.

5. Розгон В.В. Інноваційні технології екологічної освіти дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 2021. Вип. 80. Том 2. С. 96–100.

6. Салтовський О.І. Основи соціальної екології: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 382 с.

7. Семенюк Н. Екологічна культура – необхідний фактор безпечної перспективи розвитку суспільства. *Освіта регіону*. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/366>

8. Трубник І. Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно мотивованої поведінки старших дошкільників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Слов'янськ, 2009. 275 с.

9. Шевченко Н.О. Формування екологічної культури дітей дошкільного віку в процесі художньо-творчої роботи з природним матеріалом. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 184–187.

10. Школа екологічного вчинку: методичні рекомендації / Н.А. Пустовіт, О.О. Колонькова, О.І. Пруцакова. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 36 с.

REFERENCES

1. Artemyeva, I.S. (2024). Formuvannia ekolohichnoi kultury maibutnikh uchyteliv yak pedahohichna problema [Formation of ecological culture of future teachers as a pedagogical problem]. *Innovative Pedagogy*, No. 67, pp. 11–14. [in Ukrainian].
2. Belenka, G.V., Naumenko, T.S. & Polovina, O.V. (2013). Doshkilniatam pro svit pryrody. Starshyi doshkilnyi vik [Preschoolers about the natural world. Senior preschool age]. *Methodical manual for educators of preschool children*. Kyiv, 115 p. [in Ukrainian].
3. Ivanchuk, S.A. (2020). Sutnist poniattia ekolohichno dotsilnoi povedinky ditei doshkilnoho viku [The essence of the concept of environmentally appropriate behavior of preschool children]. *Scientific journal of the National Polytechnic University named after Mykhaylo Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*, 78, pp. 74–77. [in Ukrainian].
4. Kostyuk, M. (2012). Formuvannia osobystosti bezpechnoho typu povedinky [Formation of a personality with a safe type of behavior]. *Zrównoważony rozwój – Debiut naukowy 2011* /redakcja naukowa Teresa Jemczura, Henryk Kretek. Racibórz, 2012. pp. 269–276. [in Ukrainian].
5. Rozgon, V.V. (2021). Innovatsiini tekhnologii ekolohichnoi osvity ditei doshkilnoho viku [Innovative technologies of environmental education of preschool children]. *Scientific journal of the National Polytechnic University named after Mykhaylo Drahomanov*, No. 80, pp. 96–100. [in Ukrainian].
6. Saltovskiy, O.I. (2004). Osnovy sotsialnoi ekolohii: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of Social Ecology: Textbook]. Kyiv, 382 p. [in Ukrainian].
7. Semeniuk, N. Ekolohichna kultura – neobkhdnyi faktor bezpechnoi perspektyvy rozvytku suspilstva [Ecological culture – a necessary factor for a safe perspective of social development]. *Education of the region*. Available at: <https://social-science.uu.edu.ua/article/366> [in Ukrainian].
8. Trubnyk, I. (2009). Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv do formuvannia ekolohichno motyvovanoi povedinky starshykh doshkilnykiv [Preparation of future educators for

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДИТЯЧІЙ СТОМАТОЛОГІЇ

the formation of environmentally motivated behavior of older preschoolers]. *Candidate's thesis*. Slaviansk, 275 p. [in Ukrainian].

9. Shevchenko, N.O. (2019). Formuvannya ekolohichnoi kultury ditei doshkilnogo viku v protsesi khudozhno-tvorchoi roboty z pryrodnyim materialom [Formation of ecological culture of preschool children in the process of artistic and

creative work with natural material]. *Innovative Pedagogy*, No. 2, pp. 184–187. [in Ukrainian].

10. Pustovit, N.A., Kolonkova, O.O. & Prutsakova, O.L. (2014). Shkola ekolohichnoho vchynku [School of ecological action]. Kirovograd, 36 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.03.2025

УДК 371.311.4:[378:616.314-053.2]-057.87

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.332820>

Василь Гуменюк, доктор педагогічних наук, професор кафедри медицини катастроф та військової медицини

Державного некомерційного підприємства

“Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2736-3875>

Лариса Дудікова, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов

Вінницького національного університету імені М. І. Пирогова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5841-0147>

Ольга Гуменюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дитячої стоматології Вищого приватного навчального закладу “Львівський медичний університет”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4899-5532>

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ДИТЯЧІЙ СТОМАТОЛОГІЇ

Процес формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів-стоматологів розглянуто як інтегровану систему функціональних складових і властивостей особистості; форму вияву суб'єкт-суб'єктних зв'язків учасників інтерактивно-комунікативного процесу у вирішенні професійних завдань.

Ключові слова: комунікативна компетентність; майбутні лікарі-стоматологи; професійна взаємодія; пацієнти дитячого віку; комунікативна підготовка.

Літ. 16.

Vasyl Humeniuk, Doctor of Sciences (Pedagogy),

Professor of the Disaster Medicine and Military Medicine Department,

State Non-Profit Enterprise “Danylo Halytsky Lviv National Medical University”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2736-3875>

Larysa Dudikova, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Head of the Foreign Languages Department,

Vinnitsya National Pirogov Memorial Medical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5841-0147>

Olha Humeniuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Pediatric Dentistry Department, Private Higher Educational Institution “Lviv Medical University”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4899-5532>

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE DENTISTS AS THE BASIS OF EFFECTIVE PROFESSIONAL INTERACTION IN PEDIATRIC DENTISTRY

The quality of medical communication with patients is of great importance for diagnosis, treatment, prevention and rehabilitation. Not only the timely detection of the disease, but also the patient's motivation to maintain health, treatment, etc. depends on the extent to which the doctor has the skills to build effective communication during the provision of medical care. It is not enough for a modern doctor to be competent only in the field of medicine, but also to possess the psychology of communication. This highlights the necessity to develop communicative competence in future doctors while still studying at medical universities. The aim of the article is to consider the communicative competence of future dentists as a basis for effective professional interaction in pediatric dentistry and compliance with pediatric patients.

It is generalized that the process of forming communicative competence of future dentists is an integrated system of functional components and personality properties; a form of expression of subject-subject relations of participants in the interactive and communicative process in solving professional tasks. It is substantiated that the formation of communicative competence of future dentists in medical higher education institutions will contribute: updating the content of communicative